

ПРИКАЗИ

УДК 327::911.3(4+5)(049.3)

Милош Алексћ*

ГЕОПОЛИТИЧКА АЛТЕРНАТИВА

(Миломир Степић,
Геополитика
неоевроазијства –
позиција српских земаља,
Институт за политичке
студије, Београд, 2013.)

* Политиколог за међународне по-
словце, Београд

Пред читаоцима се налази књига која на ефективан и систематичан начин презентује настаanak и развој геополитичке мисли у Русији. Полазећи од анализе најранијих мислилаца, па све до савремених теоретичара, чији ставови увелико утичу на формирање руске спољне политике, разматрају се њихова виђења географске условљености спољнополитичке оријентације, стратегије и перспективе руског народа и државе. У том смислу, кључну улогу има Евроазија – специфична и јединствена целина Европе и Азије, која је јасно одређена како својим природним границама, тако и преодминантним телурократским карактером, насупротив периферних делова Европе и Азије који су захваћени утицајем таласократије. Из овога, даље, проистиче и цивилизацијска специфичност овог простора, и историјска улога коју би Русија, на основу ових специфичности, требало да преузме. Кроз размишљања аутора читаво време се провлачи разматрање положаја Балкана, односно Србије у овој глобалној политичкој визури, где се још једном показује посебност нашег положаја на

чвориштима преплитања сфера утицаја великих геополитичких играча.

Зачеци руске геополитичке мисли

На почетку рада Степић прави осврт на објективне условљености руског простора које су утицале на оно што он назива геополитичким парадоксом, а то је чињеница да је Русија највећа земља на Планети, али да никада није била и највећа светска сила. Он препознаје узроке попут незаштићености територије и неповољног поморског положаја, међутим срж овог проблема налази у вишеслојној руској дуалности. Природа ове дуалности је географска – подељеност на степену и шуму, континентална – простира се у Европи и Азији, етничка – амалгам словенских и централноазијских народа, и о концу религијска – мешавина православно-византијског и наслеђа ислама. Ова двојност не заобилази ни њену геополитичку оријентацију. Иако је она, историјски гледано, превасходно била телурукратска, за време владавина Петра и Катарине долази до европеизације, модернизације Русије, градње стратешких лука Санкт Петербурга и Одесе, али и преоријентације ка таласократском моделу. До коначног повратка копненој геополитичкој

концепцији долази оснивањем СССР-а.

Три школе руске геополитике

Сами почеци теоријских разматрања ове тематике у Русији се могу класификовати у три главна правца – географску, цивилизацијску и евроазијску школу.

Полазне постулате географске школе је формулисао генерал Милјутин у 19. веку. Одређујући Велику Британију као главног супарника, а на основу геостратегијских интереса, Русија се залаже за савез са Француском и Немачком, продор у централну Азију ради приближавања Индији, ослобађање Балкана од турске стеге, и избор Ирана и Кине као логичних савезника. Место методолошког утемељивача ове школе и претече руске геополитике уопште – припада Тјаншанском. Аутор истиче његово карактеристично становиште по коме само спој континенталне и поморске моћи, телурукратије и таласократије гарантује опстанак државе. Он препознаје три вида геополитичке контроле: прстенасти – пример су цивилизације Средоземља, парцијални – стратешке колонијалне базе Шпаније, Енглеске, Холандије, и трансконтинентални – попут руског. Разматрајући диспропорције руског центра и периферије, предлаже померање престонице

ка географском средишту земље и оснивање нових економских и културних центара на истоку.

Као једног од два представника цивилизацијске школе Степић издваја Данилевског. Први његов битан геополитички осврт односи се на Цариград, његов значај претпоставља чак значају Санкт Петербурга. Контрола над њим би обезбедила сигурност јужним руским границама, отворила најповољнији поморски пут, и донела нови значај Русији као религијском и културном средишту. Данилевски види Цариград као престоницу новог Свесловенског савеза, у коме би своје место нашла и Србија, заједно са осталим сродним јужнословенским племенима. Други представник овог теоријског правца и истакнути панслависта је Ламански. Дефинисао је дуализам Европе – са једне стране стоји грчко-словенска, а са друге романско-германска концепција света. Евроазијски простор дели на три велике целине: Праву Европу (романско-германску), Праву Азију (старе цивилизације и неисторијски народи), и Средишњи свет (кога чине Русија, источна и југоисточна Европа).

Евроазијство – геополитички аспекти

Трећа школа, која се налази у фокусу овога рада, настаје међу „белим“ емигрантима после Октобарске револуције. Овај велики државни лом довео је до темељног преиспитивања руског идентитета, историје, врсте државног уређења и самосвести. Зачетник свеобухватне и јединствене евроазијске перцепције света био је кнез Трубецкој. Посебан акценат ставља се на две међусобно повезане негације – прошлог и туђега. Наиме прошло представља царску Русију, која је последица туђега, односно попримања западних културолошких и вредносних утицаја. Ово је довело до нестанка руске националне самосвести и до појаве њених неаутентичних облика. На основу овог отклона евроазијци креирају нову, такозвану политику *тређега пута*, и нове Евроазијске државе, која одговара њеним културним, географским и историјским посебностима. Њена главна својства по Николају Алексејеву су: *идеократија* – подразумева културно свесну елиту, спремну на жртву, која не робује дневним и променљивим интересима; *демотија* – органски приступ народној вољи кроз укупност историјског и културног јединства, где се ле-

гитимност базира на идеји, не на емпирији; *дужносна држава* – негирање либералног, индивидуалистичког концепта, где је појединац „личност“, већ потенцирање човека као органског дела целине, где он поседује дужност према држави и њеним интересима; *непартијски систем* – органско представљање, на супрот партикуларистичком, партијском; *државно-приватна привреда* – мешовити економски систем, са ограниченом приватном својином и државом у улози регулатора, планера и контролора; *евроазијска федерација* – заснована на паневроазијском национализму, са супранационалним идентитетом, уз могућност културних аутономија. Петар Савицки користи нови интердисциплинарни приступ – геософију, синтезу географских и историјских начела како би објаснио специфичност Евроазије. Балкан и Србија не припадају његовом географском одређењу Евроазије, али се налазе у проширеној зони интереса.

Одговор униполаризму

Колапс СССР-а актуелни руски лидер Владимир Путин назвао је највећом геополитичком катастрофом 20. века. Он је подразумевао и урушавање читавог система политичких и економских институција и односа и оставио је огroman идеолошки,

безбедносни и економски вакуум. Тај вакуум је почео постепено да се испуњава новим геополитичким идејама, које се могу сврстати у две групе – атлантистичке и континенталистичке.

У оквиру атлантистичке школе, како Степић правилно запажа, постоје три главне дилеме: географска – тврди се да је Русија доминантно европска, да је њен економски, културни и демографски центар у Европи, али се овде занемарује чињеница да је готово 80% државне територије у Азији; антрополошка – иако четири петине народа јесу Руси, не може се пренебрегнути и етнички и културолошки утицај азијских народа који сеже још из периода Златне хорде; цивилизацијска – тврђња да Русија припада европској цивилизацији наспрам традиционалног наслеђа Москве као трећег Рима. Трећин препознаје три претње према Русији – европску, исламску (сепаратизам и тероризам) и далекоисточну (Кина и Сибир), а потом се залаже за приближавање европској као, по њему, најкомпатибилнијој и најбезопаснијој алтернативи. Караганов и група атлантиста окупљена око Савета за спољну и одбрамбену политику (СВОП), је ишла чак тако далеко да је заговарала повезивање са Европом и по цену подређеног положаја, залажући се и за стратешко партнерство са САД. Такође, тврдили су да између НА-

ТО и Русије постоји тампон зона мањих држава те да нема никакве војне опасности, међутим експанзивна реалност НАТО их је убрзо демантовала. До заокрета у његовим размишљањима долази после светске економске кризе и рапидног успона Кине. По новом схватању доћи ће до озбиљних конфликта око прерасподеле ресурса, Европа нестаје са светске сцене као озбиљан играч, а Русија своје векторе интеграције треба да усмери на исток. У том смислу, он се залаже за оснивање треће, источне престонице.

Континенталистичка школа се ослања на традиције панславизма, и православног неовизантизма. Историјска копча између старих евроазијаца и модерног вида овог покрета, је Лав Гумиљов. Његовим највећим доприносом сматра се теорија етногенезе – односно развојног пута етноса. Овај процес има свој узлазни, стагнантни и силазни ток. Почетни подстицај настанка етноса и енергија која му даје живот и виталност дефинише појмом пасионираност. Развој етноса, по Гумиљову, условљен је и социјалним и географским категоријама. Сматра да Руси, за разлику од Европљана, и даље поседују довољне количине пасионираности.

Теоријске основе и развој неоевроазијских идеја

Геополитичар Александар Панарин, разматрајући методе спречавања успостављања проамеричке хоризонтале преко Евроазије, која би довела до тога да се Русија нађе у окружењу, предложио је стварање проруске вертикале, дуж линије Русија-Индија. Ово би омогућило контролу поморских путева на северу и југу, али би, такође, могло да постане средиште коме би могле да гравитирају остале државе Евроазије. Кључни простор за остварење овакве идеје био би централноазијски регион. Поред САД, Панарин, као потенцијалну препреку овом пројекту, види и пробуђену исламску цивилизацију.

Један од најутицајнијих евроазијаца данашњице, и особа која се сматра неформалним идеологом „Јединствене Русије“, јесте Александар Дугин. Он као кључне тачке ослонца ове идеје наводи следеће: идеократију не види само као философски и идеолошки далеки циљ, већ њену примену везује за питање опстанка Русије; руски народ је кључно упориште неоевроазијства, то је „народ мисије“ који шири свој светоназор, али без негирања националних посебности других народа; Руска

Држава је геополитички инструмент остварења мисије и Русија би морала радикално да се трансформише како би досегла овај државни облик, а то није ни национална држава, нити држава региона већ *империја* која почива на вишим циљевима. Дугин предвиђа даље интеграционе процесе. Нефункционални ЗНД требало би да прерасте у Евроазијски савез (налик ЕУ), а шири облик сарадње би био Евроазијски дом, који би обухватио и три додатна региона: православни Балкан, источну Европу, и неке азијске земље (Монголија, Иран, Индија). Залаже се за економију *трећег пута*, и успостављање евроазијске валуте, ради постизања самодовољности.

Неоевроазијством до мултиполарног поретка

Процес евроазијских интеграција и реформи за крајњи циљ има прекомпоновање светских односа, успостављање новог мултиполарног поретка и окончање хегемоније САД. У целокупном процесу Степић издваја четири фазе.

Уводна фаза подразумева констатовање глобалне реалности. Униполарни свет чини језгро (САД), као средиште моћи; потом, ту је пацифички и трансатлантски мостобран, који је после распада СССР јако проширен; појас Трећег света над којим се

остварује тачкаста контрола, и на крају Русија или „црна рупа“.

Следећа, реактивна фаза, подразумева стварање стратегије трансформације униполарног поретка. Она се предвиђа успостављање три вектора. Први је усмерен ка Европи, где је логично исходиште Немачка, која и по телурократској оријентацији одговара Русији, а која би постала центар окупљања у Европи. Између њих мора доћи до расподеле интересних сфера, а ради спречавања формирања санитарног кордона који би могао да их раздвоји. Други вектор је усмерен на исток. Индија иако традиционални савезник, играће секундарну улогу, а примарну је испрва Дугин додељивао Јапану, желећи да тако дефинитивно одсече САД од овог дела света. Међутим, актуелна дешавања су довела до ревидирања његових ставова и оријентације према Кини. Трећи вектор усмерен је ка исламском свету, где је очигледни савезник Иран.

Трећа фаза подразумева формирање зоналних пан-области, четворополарног система: англо-америчког пола, уз дискутабилну позицију Велике Британије, Јужне Америке и Аустралије; евроафрички; пан-евроазијски, који пресеца делове Кине; пацифичко-далекоисточни, у оквиру кога је Дугин сматрао да за лидерску позицију конкуришу и Кина и Јапан.

Четврти и финални корак представља композицију „великих простора“ као функционалних целина у оквиру четири зоне. Они могу бити различитог степена кохезије и основа интеграције, а до сад су се појављивали у два историјска облика, као цивилизације и као империје. Предвиђају се и контактне зоне које ће имати кохезиону улогу унутар хетерогених области. Такав би био пројекат Велике Источне Европе која би обухватала Балкан, а чији је кохезивни фактор словенство.

*Механизми
спровођења
политике
неоевроазијства*

Векторска политика стварања нове трилатерале, остварује се у пракси изградњом гасовода и процесом енергетског умрежавања. Покушаји ометања овакве сарадње огледају се у формирању „санитарних кордона“ који би спречавали овај транзит. Русија је успешно консолидовала трговину са Немачком, док се са Кином све више развија. Иран, који је и сам извозник нафте и гаса, може да користи руске цевоводе у те сврхе. На помолу су и конкретни кораци на остварењу треће и четврте фазе, а огледају се у формирању ОДКБ-а, Царинског савеза, Евроазијског савеза и Шангајске организације за сарадњу.

Систематично приказан развој руске геополитике, као и читав мозаик релевантних аутора представљених у овој монографији, пружа јасну слику не само о генези, већ и о могућим исходима геостратегијске оријентације Русије. Представљајући и интеграционе процесе, који из оваквих постулата произилазе, Србија може да мапира себе у овој констелацији и тиме боље сагледа алтернативне приступе сопственим интеграционим изазовима.